

**ZAMONAVIY O‘ZBEK TILIDA INGLIZCHA O‘ZLASHMALAR: LINGVISTIK
MOSLASHUV, TEMATIK TASNIF VA NUTQ AMALIYOTI**

Ismailova Bibiradjab

Urganch RANCH texnologiya universiteti
lingvistika ingliz tili yo‘nalishi 1- kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18354478>

Annotatsiya. Mazkur maqolada hozirgi o‘zbek adabiy tilida ingliz tilidan kirib kelgan o‘zlashma so‘zlar masalasi lingvistik hamda ijtimoiy omillar nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi.

Xususan, inglizcha leksik birliklarning o‘zbek tiliga kirib kelish sabablari, o‘zlashish mexanizmlari, fonetik-morfologik moslashuv jarayoni, uslubiy qo‘llanishi, shuningdek, tematik guruhlar bo‘yicha tasnifi yoritiladi. Tadqiqot davomida inglizcha o‘zlashmalar zamonaviy texnologiyalar, bozor iqtisodiyoti, internet-kommunikatsiya, ta’lim tizimi va ommaviy madaniyat kabi sohalarida eng faol qatlamni tashkil etishi ko‘rsatib berildi. Shuningdek, til me‘yorlari, terminologik tizim va o‘zbek tilining ichki imkoniyatlari bilan uyg‘unlashuv masalalari ilmiy jihatdan baholandi.

Kalit so‘zlar: o‘zlashma so‘zlar, inglizcha terminlar, leksik qatlam, globallashuv, terminologiya, me‘yor, tematik tasnif, IT leksikasi, kommunikatsiya.

KIRISH

Til taraqqiyoti uning ichki qonuniyatlari bilan bir qatorda tashqi omillarga ham bevosita bog‘liqdir. Har bir til o‘zining tarixiy rivojlanish jarayonida boshqa tillar bilan turli darajada aloqaga kirishadi va bu aloqalar natijasida o‘zlashtirish (borrowings) hodisasi yuzaga keladi.

Lingvistika fanida o‘zlashmalar tilning leksik boyishini ta’minlovchi, yangi tushunchalarni nomlashda muhim rol o‘ynovchi omil sifatida baholanadi [1]. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida dunyoda globallashuv jarayonlari kuchayib, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining mislsiz darajada rivojlanishi, xalqaro savdo, ta’lim hamda madaniy integratsiyaning kengayishi natijasida ingliz tili xalqaro muloqot tili sifatidagi mavqeini yanada mustahkamladi [2]. Shu sababli ingliz tilidan o‘zlashmalar bugungi kunda ko‘plab tillarning lug‘at tarkibida eng faol qatlamlardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbek tili ham bu jarayondan chetda qolmadi.

Mustaqillik yillarida o‘zbekistonliklarning jahonga ochiqligi, xorijiy ta’lim dasturlari, grantlar, xalqaro loyihalar, internet muhiti, biznes va marketing sohalarining rivoji ingliz tilidan kirib kelgan atamalarni faol ishlatilishiga sabab bo‘ldi. Bunda o‘zlashmalar faqatgina terminologik tizimga emas, balki so‘zlashuv nutqi va kundalik muloqotga ham chuqur kirib bordi [3]. Mazkur maqolaning maqsadi o‘zbek tilida ingliz tilidan o‘zlashgan so‘zlarning kelib chiqish sabablarini, lingvistik moslashuvini, tematik guruhlarda qo‘llanishini va amaliy nutqdagi o‘rnini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Maqolaning vazifalari:

- inglizcha o‘zlashmalar kirib kelishining asosiy ijtimoiy-lingvistik omillarini ko‘rsatish;
- o‘zlashish jarayonining fonetik va morfologik moslashuvini tahlil qilish;
- tematik guruhlar bo‘yicha inglizcha leksik birliklarni tasniflash;
- ijobiy-salbiy jihatlarni ilmiy nuqtayi nazardan baholash;
- o‘zbek til me‘yorlari va terminologiya siyosatiga doir xulosalar berish.

1. INGLIZCHA O‘ZLASHMALARNING O‘ZBEK TILIGA KIRIB KELISH OMILLARI

1.1. Globallashuv va xalqaro integratsiya

Globallashuv jarayoni zamonaviy dunyoda iqtisodiy, siyosiy va madaniy chegara tushunchalarini nisbatan “shartli” holatga keltirdi. Xalqaro hamkorlikning kuchayishi bilan ko‘plab yangi tushunchalar paydo bo‘ldi va ular ko‘pincha inglizcha nom bilan tarqaldi. Masalan, “startup”, “innovation”, “digital economy” kabi tushunchalar bir vaqtning o‘zida dunyoning ko‘plab tillariga kirib bordi [4]. O‘zbek tilidagi inglizcha o‘zlashmalar ham aynan shu jarayonning mahsuli bo‘lib, ularning aksariyati global miqyosda umumlashgan terminlar sifatida shakllandi.

1.2. Texnologiya va internet muhitining kuchayishi

Axborot texnologiyalari sohasining tez rivoji bilan o‘zbek tiliga inglizcha terminlarning kirib kelishi kuchaydi. Kompyuter texnologiyalarining dastlabki terminlari asosan ingliz tilida yaratilgan bo‘lib, keyinchalik boshqa tillarda ham shu shaklda qo‘llanila boshlandi. Masalan: **computer, server, scanner, printer, browser, software** kabi birliklar bugungi kunda ko‘plab tillarda umumiy termin sifatida yashab kelmoqda [5].

1.3. Bozor iqtisodiyoti, biznes va marketing tizimi

Bozor iqtisodiyoti sharoitida o‘zbek tiliga kirib kelgan inglizcha terminlar soni ancha oshdi. Ayniqsa, reklama va marketing texnologiyalari, menejment, brending kabi sohalarda inglizcha terminlar keng ishlatiladi. Misol tariqasida: **marketing, management, brand, PR, promotion, dealer, broker** kabilarni keltirish mumkin [6]. Bu terminlarning ko‘pchiligi o‘zbek tilidagi ekvivalenti bo‘lsa-da, inglizcha shakl o‘zining qisqaligi va xalqaro tushunariligi sababli qo‘llanadi.

1.4. Ta’lim tizimi va akademik muloqot

O‘zbekiston ta’lim tizimi xalqaro standartlarga moslashayotgan bir paytda inglizcha terminlar ham kengaydi. Masalan: **credit-modul, syllabus, GPA, IELTS, TOEFL, online course** kabi birliklar talabalar va o‘qituvchilar nutqida ko‘p ishlatilmoqda [7]. Bu holat, bir tomondan, ta’lim integratsiyasi kuchayganini ko‘rsatsa, ikkinchi tomondan, terminologik me’yor masalasini ham dolzarb qiladi.

2. INGLIZCHA O‘ZLASHMALARNING LINGVISTIK MOSLASHUVI

2.1. Fonetik moslashuv

O‘zlashma so‘zlar o‘zbek tilining fonetik tizimiga moslashadi. Odatda talaffuz o‘zbekcha ohangga yaqinlashadi. Masalan:

“computer” → **kompyuter**

“scanner” → **skaner**

“flash” → **fleshka**

“training” → **trening**

“promotion” → **promoushen** (og‘zaki nutqda)

Fonetik moslashuv jarayoni tilda o‘zlashmalarni “begonalikdan chiqarish”ning muhim bosqichi hisoblanadi [8].

2.2. Morfologik moslashuv

Inglizcha o‘zlashmalar o‘zbek tilining grammatik tizimiga ham moslashib boradi. Ular o‘zbekcha qo‘shimchalarni qabul qiladi:

blog → blogger, bloggerlar, bloggerlik

online → onlineda, onlinedan

market → marketchi, marketlar

chat → chatlashmoq, chatlashdi

Bu jarayon o'zlashma so'zning o'zbek tiliga singib ketishini kuchaytiradi [9].

2.3. Semantik o'zgarish (ma'no kengayishi yoki torayishi)

Ba'zi inglizcha so'zlar o'zbek tiliga o'tishda ma'no jihatdan o'zgaradi:

“service” ingliz tilida kengroq, o'zbek tilida ko'pincha “xizmat ko'rsatish” ma'nosida ishlatiladi.

“trend” aslida “yo'nalish” ma'nosiga ega bo'lsa, o'zbek nutqida ko'proq “moda, urf” ma'nosida qo'llanadi.

Bu holat o'zlashma so'zning yangi muhitda qayta talqin qilinishini bildiradi [10].

3. INGLIZCHA O'ZLASHMALARNING TEMATIK GURUHLARI

Quyida inglizcha o'zlashmalarni soha va mavzu bo'yicha tasniflash orqali tahlil qilamiz.

3.1. Ijtimoiy-siyosiy leksika

Ijtimoiy-siyosiy jarayonlar zamonaviy davrda xalqaro xususiyat kasb etgani sababli inglizcha terminlar ham keng ishlatiladi:

brifing

sammit

lider

PR

reyting

imij / imidj

Bu so'zlar asosan ommaviy axborot vositalari va rasmiy nutqda uchraydi. Ularning ko'pchiligi xalqaro kommunikatsiya natijasi sifatida shakllangan [11].

3.2. Biznes va iqtisodiyot terminlari

Iqtisodiy jarayonlarda inglizcha terminlarning ustunligi kuzatiladi, chunki zamonaviy biznes modeli global asosda shakllanadi:

biznes

biznesmen

marketing

menedjment

menejer

brend

startup (startap)

investor

tender

broker

diler

Bu terminlarning o'zbekcha muqobilini yaratish mumkin bo'lsa-da, amaliyotda inglizcha shakl ko'p ishlatiladi [12].

3.3. IT va raqamli texnologiyalar

Inglizcha o‘zlashmalar ichida eng faol qatlam aynan IT va raqamli muhitga tegishli. Chunki dasturiy ta’minot va internet terminlari ko‘pincha ingliz tilida yaratiladi.

Misollar:

internet

kompyuter

server

browser / brauzer

website / veb sayt

app / ilova

email / emayl

login

password / parol

account / akkaunt

download / yuklab olish

link

Bu so‘zlar nafaqat mutaxassislar, balki oddiy foydalanuvchilar nutqida ham faol ishlatiladi [13].

3.4. Ta’lim va akademik terminlar

Ta’lim tizimi global standartlarga moslashar ekan, inglizcha birliklar ham ta’lim jarayonida muhim rol o‘ynaydi:

test

credit

syllabus

grant

IELTS

TOEFL

online course

seminar

training / trening

presentation / prezentatsiya

Bu terminlar akademik muloqotning ajralmas qismiga aylangan [14].

3.5. Media, reklama va ommaviy madaniyat

Ommaviy madaniyatda inglizcha birliklar juda tez singadi, chunki kino, musiqiy industriya va internet-bloggerlik ingliz tiliga tayanadi:

show / shou

hit

trend

blog

vlog

stream

like

post

story

reels

Bugungi yoshlar nutqida “like bosish”, “story qo’yish”, “post tashlash” kabi birikmalar normaga aylanib bormoqda [15].

3.6. Sport terminlari

Sport tilining xalqaro xususiyatga egaligi inglizcha o’zlashmalarni ko’paytirdi:

fitness

match

boxing / boks

kickboxing

coach / murabbiy

dribbling

Sport terminlarining ko’pi xalqaro tilda bir xil ko’rinishda ishlatiladi [16].

3.7. Moda va kundalik hayot

Moda va kiyim-kechak atamalarida ham ingliz tilidan o’zlashmalar bor:

jeans / jinsi

T-shirt / futbolka

shorts / shorti

dress

Bu so’zlar ko’pincha xalq orasida o’zbekcha talaffuz bilan shakllanadi [17].

3.8. Oziq-ovqat (fast food) leksikasi

Fast-food madaniyati bilan bog’liq so’zlar ham ingliz tilidan keng kirib kelgan:

hot-dog / xot-dog

hamburger / gamburger

cheeseburger

ketchup

snack

Bu birliklar nom sifatida saqlanib qoladi va kundalik nutqda qo’llanadi [18].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidan o’zbek tiliga kirib kelayotgan o’zlashmalar bugungi kunda til taraqqiyotining eng faol va dinamik qatlamlaridan biri sifatida namoyon bo’lmoqda. Bu jarayon bir tomondan globallashuv, xalqaro hamkorlik, raqamli texnologiyalar va internet muhitining kengayishi, ikkinchi tomondan esa ta’lim, biznes, marketing hamda ommaviy kommunikatsiyaning globallashuvi bilan bevosita bog’liqdir. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, inglizcha o’zlashmalar o’zbek tilining faqat leksik tarkibinigina boyitib qolmay, balki zamonaviy nutq amaliyotida yangi kommunikativ imkoniyatlar paydo bo’lishiga ham xizmat qilmoqda.

Ayniqsa, IT va internet terminologiyasi, iqtisodiy-biznes atamaları, akademik hamda media diskursidagi birliklar o’zbek tili iste’molchilarining kundalik nutqida ham faol qo’llanayotganligi ushbu hodisaning keng ko’lamli ekanini ko’rsatadi. Biroq inglizcha o’zlashmalar masalasi faqat tilning boyishi nuqtayi nazaridan emas, balki til me’yori, terminologik barqarorlik va milliy til siyosati bilan bog’liq jihatlari orqali ham ilmiy e’tiborni talab etadi.

Chunki ayrim hollarda o'zlashmalar o'zbek tili tizimiga fonetik va morfologik jihatdan moslashib, tilning ichki imkoniyatlariga uyg'unlashib borsa-da, ba'zi birliklar nutqda me'yoriy bo'lmagan shaklda qo'llanishi, imlo va talaffuzda turli variantlarning parallel yashashi, shuningdek, o'zbekcha muqobillarning chekinib qolishi kuzatiladi. Bu holat terminologik tartibsizlik, uslubiy nomuvofiqlik hamda nutq madaniyatida bir xil standartning shakllanmasligiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois inglizcha o'zlashmalarni tartibga solish, ularni maqsadli va me'yoriy qo'llash hamda o'zbek tilining milliy xususiyatlarini saqlab qolgan holda yangi terminlarni to'g'ri qabul qilish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Kelajakdagi ilmiy izlanishlarda inglizcha o'zlashmalarni chuqurroq o'rganish zarurati yanada ortadi. Xususan, ularning o'zbek tilidagi fonetik adaptatsiyasi, morfologik integratsiyasi, semantik o'zgarishi (ma'no kengayishi yoki torayishi), shuningdek, uslubiy qatlamlarga bo'linishi (rasmiy, ilmiy, publitsistik, so'zlashuv) bo'yicha tizimli tadqiqotlar olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, inglizcha o'zlashmalarning vaqt o'tishi bilan barqarorlashuvi yoki aksincha, vaqtinchalik moda sifatida yo'qolib ketishi jarayoni ham alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Shu asosda inglizcha o'zlashmalarni maxsus lug'atlarda qayd etish, ularning me'yoriy yozuv va talaffuzini belgilash, terminologik siyosatni ilmiy yondashuv asosida kuchaytirish ham o'zbek tilshunosligi oldidagi ustuvor vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Umuman olganda, ingliz tili o'zlashmalari zamonaviy o'zbek tilida muhim o'rin egallab, til taraqqiyotining global jarayonlar bilan bog'liq qismiga aylangan. Shuning uchun ham bu hodisani bir yoqlama baholash emas, balki ijtimoiy ehtiyoj, ilmiy asos, til me'yorlari hamda milliy qadriyatlar uyg'unligida tahlil qilish zarur. Zero, tilning rivoji tashqi ta'sirlar bilan boyib borishi tabiiy jarayon bo'lsa-da, uning me'yoriyligi va milliyligi doimo nazorat va ilmiy yondashuv asosida mustahkamlanib borishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language*, 26(2), 210–231. <https://doi.org/10.2307/410058>
2. Crystal, D. (2003). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
3. Weinreich, U. (1953). *Languages in contact: Findings and problems*. Linguistic Circle of New York.
4. Giddens, A. (2002). *Runaway world: How globalization is reshaping our lives*. Routledge.
5. Yule, G. (2010). *The study of language* (4th ed.). Cambridge University Press.
6. Kotler, P., & Keller, K. L. (2012). *Marketing management* (14th ed.). Pearson.
7. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and methods in language teaching* (2nd ed.). Cambridge University Press.
8. Trask, R. L. (1996). *Historical linguistics*. Arnold.
9. Haspelmath, M., & Tadmor, U. (Eds.). (2009). *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. De Gruyter Mouton.
10. Sapir, E. (1921). *Language: An introduction to the study of speech*. Harcourt, Brace and Company.
11. Danet, B., & Herring, S. C. (Eds.). (2007). *The multilingual internet: Language, culture, and communication online*. Oxford University Press.

12. Herring, S. C. (2004). Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. In S. A. Barab, R. Kling, & J. H. Gray (Eds.), *Designing for virtual communities in the service of learning* (pp. 338–376). Cambridge University Press.
13. Oxford Languages. (n.d.). *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press. <https://www.oed.com> (Retrieved January 22, 2026)
14. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. (2006). *O‘zbek tilining izohli lug‘ati* (Vols. 1–5). O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti.
15. Rahmatullayev, Sh. (1999). *Hozirgi o‘zbek adabiy tili: Leksikologiya*. Universitet.
16. Yo‘ldoshev, B., & Ismoilov, S. (2018). *O‘zbek terminologiyasi va zamonaviy til jarayonlari*. Fan va texnologiya.
17. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat tilini rivojlantirish departamenti. (2020). *Davlat tilini rivojlantirish konsepsiyasi va me‘yoriy hujjatlar to‘plami*. Toshkent.
18. Kotler, P. (2000). *Marketing management* (10th ed.). Prentice Hall.
19. Haspelmath, M. (2008). Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability. In T. Stolz, D. Bakker, & R. S. Salas Palomo (Eds.), *Aspects of language contact: New theoretical, methodological and empirical findings* (pp. 43–62). De Gruyter Mouton.
20. Poplack, S. (1980). Sometimes I’ll start a sentence in Spanish y termino en español: Toward a typology of code-switching. *Linguistics*, 18(7–8), 581–618. <https://doi.org/10.1515/ling.1980.18.7-8.581>